

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШИНЬСЬКОГО»
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ
ТА МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІВДЕННО-УКРАЇНСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТА
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ПІВДЕННО- УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

14-15 грудня, 2022 р.

м. Одеса

***Всеукраїнська науково-практична
конференція
студентів та молодих вчених
із міжнародною участю***

Програма та матеріали виступів учасників

***ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІ
НАУКОВІ СТУДІЇ***

*Бутенко Елеонора,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти, ОНП «Філософія»
соціально-гуманітарний факультет,
Університет Ушинського, м. Одеса, Україна*

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ АРХЕТИПІВ У ТВОРЧОСТІ

Філософія розглядає питання про сутність творчості, до якої по-різному ставилися в різні історичні епохи. Наприклад, епоха Ренесансу була пронизана вірою у безмежні творчі можливості людини. Поступово поняття творчості все більше усвідомлюється як художня творчість, виникає інтерес до постаті художника і самої творчості. В епоху Просвітництва вона пов'язується із здатністю людини до уявлення. Англійські вчені, (Ф.Бекон, Т.Гоббс, Дж. Локк та Д. Юм) трактували творчість як комбінацію існуючих елементів. Творчість була близька винахідництву. У 18 столітті завершена концепція творчості створюється І. Кантом, який аналізує творчу діяльність у вченні про продуктивну здатність уяви, що є сполучною ланкою між розумом та почуттєвим досвідом. Це вчення було продовжено Шеллінгом; він розглядав творчу здібність у єдності несвідомої і свідомої діяльності людини.

В епоху Романтизму, погляд на художника як на генія, який творить з натхнення досяг своєї кульмінації. Вищою формою людської життєдіяльності вважалася творчість художника і філософа. Творчість розглядається переважно в протилежності технічній діяльності в ідеалістичній філософії. Творчий природний початок, філософія життя протиставляє технічному раціоналізму то існування підкреслює духовно-особистісну природу. Найбільш розгорнута концепція творчості дана А. Бергсоном (Творча еволюція ;), сутністю життя він вважає творчість як безперервне народження нового. Дійсність розглядається філософом як «безперервний ріст і нескінченна творчість». Розглядає творчість як діло богоподібної свободи людини, розкриття в ньому образу Творця ; М. Бердяєв (Зміст творчості) Філософія позитивізму і прагматизму розглядає творчість як винахідництво, ціллю якого є вирішення завдань, які поставлені певною ситуацією. У філософії творчій потенціал особистості розглядається як синтез якостей який характеризує можливість людини вирішувати і ставити нові завдання у своєї діяльності. Властивості творчого потенціалу поділяють на: пізнавальні і ціннісні та комунікативні і художні.

Тлумачення архетипу залежить від світоглядного бачення тих, хто його інтерпретує. Неможливість раціонального обґрунтування сутнісних засад архетипу зумовила відсутність його чіткої дефініції. З цього випливає і проблема порівняльного та компаративного аналізу архетипічних образів. На думку Л.Д. Столяренко, вираз «архетип» зустрічався ще в давнину у Філона Іудея по відношенню до образу бога в людині. У філософії Платона під

архетипом розумівся розумоосяжний зразок, початок (ейдос). У середньовічній релігійної філософії це природний образ, відображений в розумі. У середньовічного теолога Августина Блаженного це «споконвічний образ, що лежить в основі людського пізнання» [1, с. 24].

Якщо говорити о ролі архетипів у творчості, то треба відзначити, що в сучасних дослідженнях, поняття архетип у Б.І. Кононенка «співвідноситься з несвідомою діяльністю людей, що є обов'язковим компонентом людської ментальності. Менталітет характеризується як «глибинний рівень колективної та індивідуальної свідомості, що включає і несвідомі акти» [2, с. 45].

В наслідок неможливості викласти термін «архетип» у чітко встановлених межах, використовують розширене тлумачення цього поняття. Так, В. Бачинін відмічає, що «архетип – це універсальний образ із певною ціннісно-змістовою скерованістю. Така скерованість є зумовленою стійкими структурами колективного та індивідуального несвідомого та свідомого, що визначають нахили, прагнення, мету людей, виявляючи національний характер» [3, с. 34].

У дослідженні М. Моклиці зазначається, що « архетип є синонімом до слова образ, пов'язаний з міфічним світосприйняттям, “який виносить на поверхню зв'язок людини з первісним світовідчуттям. Але не кожний образ є архетипним: “Загалом архетипних образів багато, майже кожне конкретне поняття, яке мало бути відоме первісній людині, може відкривати двері в архетип. Явища і атрибути природи, назви родинних зв'язків, речі побуту, які оточували первісну людину, словом, усі найдавніші назви предметів, явищ, людей мають безліч змістовних нашарувань... Коли ж митці оживляють давні прошарки змісту слів у художніх текстах, вони тим самим виходять на глибинні, тобто архаїчні або ж архетипні образи» [4, с. 24–25].

Українські національні архетипи проявляють себе як символи у міфах, казках, фольклорі, обрядах, традиціях, і є узагальненням досвіду. Звертає увагу на роль архетипів у сюжетах, що мають витoki у ритуально-міфологічній давнині В. Халізов, який зазначає, що «поняття архетипу продуктивне при аналізі творів для відстеження наступності поколінь, зв'язку минулого та майбутнього» [5, с. 34]. В українському колективному несвідомому основним є архетип родючої Землі, доброї та ласкавої (за А. Кульчицьким). Основою етнічної домінанти українського національного характеру є архетип Богині-Матері, який на думку вчених, позбавив українців агресивності в світогляді. Для свідомості українців є характерним висування на передній план не формалізму розуму, а моралі, серця, як метафори інтимних глибин душі. Цей архетип філософії серця розкривається як: принцип індивідуальності та джерело людяності (П. Юркевич), мікросвіт, вираження внутрішньої людини, що втілює Бога (Г. Сковорода), шлях до ідеалу та гармонії з природою (Т. Шевченко), орган надії, передчуття, провидіння (П. Куліш), ключ до господарства душі, її мандрів у вічність, сферу добра і краси (М. Гоголь).

Розуміння дійсності «серцем» - емоціями та почуттям, «душею» в структурі української психіки з погляду української етнопсихології

визначається спільною ознакою українців. Емоції та почуття переважають над мисленням та волею, це робить їх подібними і, водночас, особливими, своєрідними, індивідуальними не схожими між собою.

Г. Сковорода, осмислювач української ментальності, вважав найбільшим злом порушення спільності, зв'язку людини з власним буттям. Основою для нього були гармонічне поєднання та співдія людини в часі, місці, мірі та особливостях (природних талантах). Порушуючи зв'язок цих чотирьох принципів в своєму житті не тільки окрема людина, але й цілі народи, стають маріонетками в чужих руках. Загальнолюдська ідея архетипів як універсальї художньої культури стає однією з найактуальніших і найсуттєвіших у сучасній гуманітарній думці. Її існування й відродження пов'язані з постійним намаганням людства знайти відповіді на одвічні питання про базисну сутність усієї культури.

Дослідження архетипів як універсальї художньої культури, що структурують свідомість людини на глибинному емоційному рівні, дозволяють висвітлити в мистецтві найяскравіші ідеї та образи, виявити найближчі семантичні поля у творчості митців, композиторів тощо. Це пов'язано з модифікацією буття архетипів, їх «перетіканням» від психічної структури до культурного феномену.

Література:

1. Бачинин В. А. Философия : энциклопедический словарь / В. А. Бачинин. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2005. – 288 с.
2. Львовичкіна А. М. Основні статичні характеристики етносу / А. М. Львовичкіна // Етнопсихологія : [навчальний посібник]. – К. : МАУП, 2002. – С. 43–56 ; бібл. : С. 139–140.
3. Мелетинский Е. Аналитическая психология и проблема происхождения архетипических сюжетов / Е. Мелетинский // Вопросы философии. – 1991. – № 10. – С. 34–39.
4. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалева, В. І. Теремка]. – [2-е вид, випр. і доп.]
5. Богданова Л. Амбівалентність перцепції материнства у творчості Тараса Шевченка / Л. Богданова // Література, фольклор, проблеми поетики : збірник наукових праць. – К. : Твім-інтер, 2009. – Вип. 33. – Ч. 2. – С. 434–448.

Бикова Тетяна,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» (перша – китайська, друга – англійська),
Науковий керівник: **Петінова Оксана**, д. філос.н.,
професор кафедри філософії,
соціології та менеджменту соціокультурної діяльності,
Університет Ушинського, м. Одеса, Україна*